

ta rike. Modern uppfyller alla de s.k. små behoven och är minutiöst ordentlig. Köket var hennes domän men också familjens centrum, verkstad och känslornas plats. Att lämna denna trygga värld och ta sig in till läroverket i stadens centrum blev en veritabel plåga för pojken.

Livet igenom erkänner han det rent praktiska skapandets trygghet och säkerhet. Hit hörde också människans fysiska och praktiska arbetsliv. (Hans far var svarvare och farfadern var spårvagnsförare.) "De kunde hantera sin tillvaro", skriver Ambjörnsson, "en förmåga som alltid fått mig att känna mig barnsligt i sällskap med arbetare..." "Tänk att kunna bygga ett hus!" Det kunde hans far! Hans egna vuxna akademikerkunskaper kallar han "ett slags söndagskunnande."

Likt de flesta 30-talsbiografier prisar han radion, dess folkbildande uppgifter och kunskapsförmedlande roll. Kunskaper var viktigt, skötsamhet och ständig aktivitet var självklart. Dessa moraliska måsten blev så småningom för ynglingen en tvångströja. Kontakten med klasskamrater från borgerliga miljöer, ett annat språkbruk, med tiden vänsteridéer i akademiska miljöer skapar önskan om en ny, egen identitet, parad med en skamsen känsla av att förneka de sina och sin ursprungliga miljö.

Pojken blir medveten om språkets klassprägel och avundas medelklassens naturligt lediga språkbruk, som han dessutom kände igen bl.a. i dåtidens populära Bill-böcker i engelsk miljö. Hans egen genuint trygga bakgrund hade en språklig baksida på grund av dess sociala förankring, "en speciell göteborgsk jantelag förtätat till ett bestämt adjektiv: tetig. Tetig var den som i något avseende avvek från det normala." Hans vardagsspråk, det normala, kunde av andra uppfattas som tetigt. Med tiden blir han "ännasom" litet avvikande – åt båda hållen och kunde rent av vara "tyken" mot sina f.d. kamrater, som han stundom svek.

Ronny fascinerades också av gymnasiekamraternas känslomässiga relationer till sina föräldrar, där föräldrarna tillät sig att vara barnsliga och barnen vuxna. Det fria spelet existerade inte i hans hem. "Jag älskades inte i första hand för den jag var, utan för den jag kunde bli." Pojken Ronny blev med tiden professor i idéhistoria. Litteraturvetenskap lockade, men innehöll för mycket känslor och främst känslans utsidor hade han redan som 12-åring lärt sig att avsky. Idéhistorien däremot hade anknytning till naturvetenskapen och därmed erbjöds ett fortsatt band med den naturvetenskapligt intresserade fadern, vars högsta intresse var astronomi. Men gossen blev alltså professor i idéhistoria i Umeå, en arbetarstad, som passade göteborgaren. Men chefsrollen trivdes han inte med och han

skriver efter tolv år en avskedsansökan och blir en fri forskare och skribent.

Den till sidantalet lilla boken rymmer mängder av upplysningar och realia för en etnolog på fröjdas åt. Ting och miljöer i social kontext ger närhet och igenkännande hos läsaren och det är oupphörligt frestande att citera författaren. Men det får lämnas över åt läsaren att glädja sig åt.

Vad jag personligen fascinerats av och velat lyfta fram, är det slags akademikerdilemma, som är så vanligt, nämligen svårigheten att göra en klassresa eller ett kulturbyte, att erövra nya miljöer utan att förneka sig själv, egentligen att vara två kulturella individer i en och samma person. Därtill kommer kravet att som forskare, helst sakligt och objektivt, granska sitt ämnes domäner med åsidosättande av det jag som rymms inom forskaren. Samtidigt. Idag ställs också krav på forskaren att denne skall läggas under luppen och att den egna kulturella uppsättningen skall granskas och bedömas. Så, vad kan han annat göra, Ronny Ambjörnsson, än att lägga korten på bordet...? Det är också vad forskaren Ronny Ambjörnsson gjort.

När jag läst Ambjörnssons bok har jag mer än en gång dragit mig till minnes författaren Hans Larssons ord i "Hemmabyarna", där han granskar de sina: "Det finns inga frågor; det finns bara människor." "Ån mer har jag tyckt mig skönja en överensstämmelse mellan idéhistorikern i Umeå och lunda-filosofen i den senares ord "om en önskan att nå fram till människorna, vackra eller skröpliga": "Ty det som är förgärligt är alltid bara det som en människa vill vara, envisas med blodigt allvar att spela."

Tordis Dahllöf

Julesáme gárvo i Jáhkámáhe suoknan – Lulesamiska dräkter i Jokkmokks socken. Skrifter från Åjtte 2. Med text av *Elsa Aira, Karin Tuolja, Anna-Lisa Pirtsi-Sandberg*. Utgiven av Svenskt Fjäll och Same-museum. Duottar – ja Sámemusea. Jokkmokk 1995.

Samisk etnologisk och språkvetenskaplig forskning bedrevs vid våra universitet (särskilt i Stockholm, Uppsala och Umeå) med stor intensitet under 1950–1980-talen. Inom den etnologiska forskningen t.ex. vid Umeå universitet framlades under 1980-talet flera forskararbeten samt ett större samlingsverk rörande Samernas samhälle (1985). Samekulturen prioriterades inom det s.k. Luleälvprojektet, vilket bl.a. resulterade i arbetet Nord-svensk äldvalskultur (1985) av Inger Kuoljok. Den

samiska språkvetenskapliga forskningen fortgår oförändrad vid de ovannämnda universiteten.

Emellertid har den etnologiska undervisningen i samisk kultur och historia utgått ur läroplanerna bl.a. vid Umeå universitet som en följd av etnologjämnets ändrade inriktning.

Umeå universitet hade dock erhållit statliga direktiv som innebar att universitetet var skyldigt att slå vakt om samisk historia, kultur och språk, varför institutionen för samiska övertog etnologins roll under 1990-talet. Därtill har Umeå universitets driftiga rektor Sigbritt Franke-Wikberg nyligen tillstyrkt inrättandet av en speciell enhet som skall främja en samisk forskarmiljö med internationella kontakter. Ett lovligt och behövt initiativ! Det är också naturligt att en dylik enhet förläggs till vårt nordligaste universitet.

I detta läge har den etnologiska sameforskning som under 1990-talet bedrivits vid Äjtté, samernas museum i Jokkmokk, varit betydelsefull. Här har gjorts berömda insatser särskilt av samernas främste dräktforskare Susanna Jannok Porsbo, som i ett stort arbete (*Samiskt dräktskick i Gällivare, Jukkasjärvi och Karesuando socknar*, 1988) visat sin förtrogenhet med samisk kultur och samhällsliv. Uppvuxen i samisk miljö, akademiskt skolad och med krav på vetenskaplig akribi var hon väl skickad att bli projektledare för det omfattande fältarbetet kring lulesamernas dräkthistoria, som här lagts fram i samarbete med tre kvinnliga dräktforskare, alla med välkända samiska namn – Karin Tuolja, Elsa Aira, Anna-Lisa Pirtsi-Sandberg. De har fältforskat i kommunens tre älvdalar – Stora Luleälv, Lilla Luleälv och Pärälven; de har intervjut ett stort antal samiska män och kvinnor födda mellan 1895–1925. Utfrågningen har skett på samiska.

Det märks tydligt att fältforskarna är av samisk börd, ty de har med sitt inifrånperspektiv lockat fram nya kunskaper och gett den samiska folkturen en särskilt tung dignitet och en självklar kulturell profil. Historiska perspektiv flätas samman med dagsaktuell information. Boken återger den samiska kvinnans kunskapsystem – mycket rör sömnad, textil slöjd m.m. – men männens värld ingår också på ett självklart sätt i framställningen av dräktskicket framväxt.

Sömnad och tillskärning av renskinns-, vadmals- eller klädeskoltar krävde skicklighet av sömmerskan. Inga mallar användes vid tillskärningen, förr ej heller måttband, utan på förhistoriskt vis användes fram till vår tid finger eller famnmått med samiska benämningar (goarddel ja salla). Även för att beräkna tygmängden vid inköp användes famnmått – 1 1/2 famn, ca 230–240 cm, var vanligt till en

kvinnokolt. Det finaste tyget var kläde, dyrbart och vackert och varmt. Vid tillklippning av klädet måste hänsyn tas till klädets lugg, som skall vara riktad neråt på plaggets alla delar. Finpälsen syddes av utvalda renkalvskinn, vardagens av äldre renars skinn, de var starka och tålde renvaktarslitet; småbarnspälsar gjordes av de mjuka fina spädkalvskinnen.

Hur dåtidens nomadteknik och nutidens teknologisamhälle krockar ses i följande. Sytråden förr gjordes av senor, t.ex. renbenens starka sträcksenor, som användes till kolt och skosömnad. Men till de fina tenstrådsbroderierna togs den exklusiva ryggsenan, som ligger på ömse sidor ryggraden. Senor torkades, bankades med baksidan av t.ex. en yxa och spjälkades då upp i trådar. Varje sådan tråd blev endast ca 30 cm lång, alltså spanns senor ihop på ett sinnrikt vis och med osynliga skarvar – allt med hjälp av vatten. Sålunda erhöles långa starka senor av benens sträcksenor. I dag är det omöjligt att få fram dessa, ty moderna slaktmetoder kapar benen vid knäleden och det gör senorna så korta att de ej kan spinnas till tråd... Nylontråd och s.k. björntråd kommer till användning.

Boken är tryfferad med nya spännande upplysningar om koltdekor, om koltens vidd, om hålten och silverkragar, om avsaknaden av vintermössor, om lappskor osv. Ett sådant spännande exempel är sidenschalens förekomst. Den blev ett måste i kvinnodräkten sannolikt under 1800-talet, särskilt då silverkragen alltmer gick ur bruk. Schalen användes även som huvudduk under toppmössan med snibbarna hängande ner mot axelpartiet.

Silkesdukarna användes vid kyrkobesök, ylledukarna användes som huvudduk vintertid. Kvinnorna inköpte dem vid marknaderna. Sommardattars halsduken runt halsen och med snibbarna fastsatta under bältet vid midjan. Sannolikt erhöles sidenhalsdukarna från K. A. Almgrens sidenväveri i Stockholm, vars storproduktion av sidenschalar gick ut över hela landet, även till andra nordiska länder. År 1874 vävdes sålunda 100 000 halsdukar där och de kostade 2–6 kronor styck. I boken avbildas sidenhalsdukar vävda hos K. A. Almgrens väveri, som numera efter en lång nedläggningsperiod åter drivs med full verksamhet av Oscar Almgrens, ättling till grundaren.

Oväderskragen, som redan Linné beskriver, finns i nyproduktion – nu något längre och med lätt vidd och banddekor. Den är ett smakfullt plagg och borde, menar jag, komma in i den moderna kvinnans höstgarderob – dock tillverkad av samiska designers.

All text i boken är återgiven på samiska och svenska, men ej uppställd i tröttsamma parallella

spalter utan med delad satsyta. Överhuvudtaget har boken getts en förnämlig grafisk form av Gunnar Östman-Inga.

Bildmaterialet i boken förtjänar en speciell olog. Här återges dels gamla foton från museer och privat ägo och de har återgetts med förbluffande skärpa; dels finns här ett mycket stort antal nytagna fotografier i färg. Det är en fröjd att granska dem för deras konstnärliga och detaljdokumentära återgivning. Fotografen heter Jan Gustafsson. Boken är lämplig som gåva inte minst till utländska vänner och en studiebok för designers och konsthanverkare inom den textila sektorn, liksom den är en föredömlig lärobok i etnologisk fältteknik.

Phebe Fjellström

Pia Karlsson och Ingvar Svanberg: Moskéer i Sverige. En religionsetnologisk studie i intolerans och administrativ vanmakt. Tro & Tanke 1995:7. Svenska Kyrkans Forskningsråd. Uppsala. 119 s., ill.

"Muslimerna vädjar ständigt till de kristna att visa samma positiva syn på Muhammed, som de själva gör när det gäller Jesus." Så sammanfattar religionshistorikern Jan Bergman sin presentation av möten med andra religioner i bokverket "Islam. Religion – Kultur – Samhälle" (1985). Mer än tio år har gått sedan denna användbara och mångsidiga bok utkom i samarbete mellan Gidlunds förlag och Statens historiska museum. Hur upplysta och toleranta har vi svenskar i gemen blivit under detta decennium? Ett prov på denna vår mångkulturella kompetens, vad gäller Islam, presenteras i Pia Karlssons och Ingvar Svanbergs studie om moskéer i Sverige, om svenskers intolerans och muslimers vanmakt i deras vädjan om förståelse för moskéer och för religionsfrihet.

Kulturell pluralism har dessutom nyligen ur ett idé-politiskt perspektiv behandlats av Hans Ingvar Roth i en studie med titeln "Mångfaldens gränser" (1996). Båda studierna möts i ett humanistiskt perspektiv på de kulturmöten människor emellan, som äger rum idag. Roth ger, i en behändig framställning, en skiss av den multikulturella diskussion, som nu florerar i forskarsamhällen och på dagstidningarnas kultursidor. Insikten i och behovet av samförståndslösningar, nya nationsbildningar, negativ och positiv diskriminering diskuteras av Roth, som främst hämtar stöd hos amerikanska och kanadensiska forskare, som t.ex. Charles Taylor.

Samhällsinstitutioner och individer råkar dagligen på kollisionsskurs, och vi ser och hör vittnes-

börd om bristande förståelse såväl i den europeiska verkligheten som i vår egen. "Sjöboaffären" var inte en enstaka lokal samhällsytring. Snabbt och förtjänstfullt presenterades den av Gunnar Alsmark i studien "Att möta främlingar. Vision och vardag" (1990), både vad gäller dess historiska förklaringsbakgrund som i beskrivningen av den aktuella samtidshistorien.

Vintern 1996 har vi kunnat följa hur ett annat samhälle i möten med pressen använder sin historiska erfarenhet av lokalt samarbete och motstånd gentemot storsamhället som förklaring till bybornas positiva stöd för "de andra" som kommer utifrån. Samhället är det norrländska Åsele. Något har uppenbarligen hänt lokalt och individuellt i vårt land i relationerna med nykomlingarna. Men hur hanterar vi en så mäktig symbol och konkret manifestation som en moské?

Det är den frågan – och till stora delar svaret på den – som Pia Karlsson och Ingvar Svanberg ger oss i sin bok. Med underrubriken "en religionsetnologisk studie i intolerans och administrativ vanmakt" anges från början det kulturklimat som råder i landet kring moskéerna som religiösa tempel och byggnadsverk. "Boken vill belysa", skriver författarna, "de kampanjer som under de senaste tio åren bedrivits i vårt land och dra fram i ljuset en främlingsfientlig underström som återfinns i alla sociala skikt och har varierande ideologisk och politisk hemvist" (s. 5). Administrativa källor, pressarkiv och en idag omfattande internationell och inhemsk islamforskning utgör författarnas basmaterial. Det är en rikt faktsäckad studie, som beaktat moské-debatten även i Västeuropa och Norden.

Fyra moskéer finns idag i Sverige, om man räknar in den som tillhör Ahmadiyya-gruppen i Göteborg. De övriga finns i Malmö, Uppsala och Trollhättan. Den senare, som sedan 1982 fungerat väl och problemfritt i sin svenska omgivning, brändes ner i mitten av augusti 1993, men är återuppbyggd i stort samförstånd mellan svenskar och muslimer. Moskén grundades ursprungligen av Uganda-asiater som kördes ut av Idi Amin. I övriga delar av landet har s.k. källarmoskéer fungerat som gudstjänstlokaler.

Man räknar med att de organiserade muslimerna uppgår till 70 000–80 000. Statistik över människors religiösa identitet är, som forskarna understryker, vanskligheten och en majoritet av dem som invandrat från islam är inte utövande muslimer.

Bokens centrala avsnitt utgörs av en genomgång av det kommunala agerandet mot moskéer runt om i vårt land. En generande läsning, som vittnar om politiska aversioner och bristande kunskaper om vad islam som religion står för och om alla de